

KAZIMIERZ ZABIEROWSKI, ALICJA BARŁOWSKA, IRENA JĘDRZEJCZYK

WPŁYW TURYSTYKI NA PRZEKSZTAŁCENIA W ROLNICTWIE GÓRSKIM *

Opracowanie jest podsumowaniem pięcioletnich badań dotyczących współzależności rolnictwa i turystyki w warunkach górskich. Analizą objęte zostały wybrane gminy z województw: krośnieńskiego, nowosądeckiego i bielskiego. Stwierdzono konieczność przekształceń w obu działalnościach, co wpłynie na pełniejsze zaspokojenie potrzeb ludności, jak też zabezpieczy przed degradacją środowisko górskie.

I. WSTĘP

1. Wprowadzenie

Obszary górskie Polski Południowej, pomimo iż zajmują około 8% powierzchni ogólnej kraju, odgrywają znaczącą rolę w całokształcie gospodarki narodowej. Specyficzne cechy środowiska przyrodniczego wyznaczają im wiodące funkcje, do których zaliczyć należy: racjonalną gospodarkę wodną, odnowę sił człowieka, a w zakresie produkcyjnym gospodarkę rolniczą oraz leśną [21].

Jednym z elementów decydujących o charakterze gospodarowania jest użytkowanie ziemi. Szczególne znaczenie odgrywa ono w gospodarce obszarów górskich, których specyfika w zakresie rzeźby terenu i warunków klimatyczno-glebowych stwarza dodatkowe trudności w dowolnym zagospodarowaniu przestrzeni produkcyjnej. Równocześnie dążności do uzyskania maksymalnych efektów gospodarczych towarzyszyć musi minima-

* Badania prowadzono w latach 1981—1985 w problemie MR.II.18. „Optymalizacja rolniczo-leśnego zagospodarowania ziem górskich w Polsce”.

lizacja zagrożeń środowiska przyrodniczego. Ta zasada powinna obowiązywać w zakresie rozwoju wszystkich funkcji gospodarczych, w tym także funkcji rekreacyjnych tych obszarów. Ruch turystyczny będący istotnym elementem aktywizacji gospodarczej obszarów górskich, podobnie zresztą jak i rolnictwo, nie może rozwijać się żywiołowo, gdyż powodować może degradację walorów środowiska przyrodniczego.

W odniesieniu do rolnictwa i turystyki, jako dziedzin wykorzystujących to samo środowisko przyrodnicze, należy rozstrzygnąć następujące kwestie:

— czy mogą i powinny to być działalności o wysokim stopniu koegzystencji,

— w jakim zakresie mogą wystąpić sytuacje konfliktowe tych funkcji w odniesieniu do środowiska,

— czy i w jakim stopniu wpływają one stymulująco na swój rozwój.

Decyzja o podjęciu badań w tej tematyce była wynikiem sytuacji, jaka zaistniała w obszarach górskich.

Rozwijające się w obszarach górskich funkcje rolnicze uzupełnione zostały od połowy w. XX funkcjami turystycznymi. Stąd na wielu obszarach występują procesy przemieszczania, przenikania lub nakładania się poszczególnych rodzajów działalności. W podejmowanych badaniach chodziło więc o uchwycenie relacji zachodzących w procesach szeroko pojętej segregacji funkcjonalnej obszarów górskich, przy uwzględnieniu już zastanych i istniejących struktur rolnictwa, dokonujących się w nich przemian i możliwości dostosowywania do wymogów wzrastającego ruchu turystycznego.

Powszechnie wiadomo, że obszary górskie w Polsce koncentrują na swym terenie prawie połowę ruchu turystycznego [15]. Ruch ten, stając się w coraz większym stopniu samodzielną dziedziną gospodarowania, doprowadza do daleko posuniętej polaryzacji funkcji gospodarczych, dając niejednokrotnie priorytet funkcjom turystycznym przed ekonomicznymi, kulturowymi itp.

Jednocześnie ruch turystyczny staje się stymulatorem dokonujących się w środowisku przyrodniczym zmian i przekształceń. Z tego wynika dalsza okoliczność determinująca celowość przeprowadzenia pogłębionych badań. Chodziło tu o stwierdzenie, w jakim stopniu rozwój produkcji rolniczej i ruchu turystycznego są ze sobą powiązane oraz na ile łączy je fakt gospodarowania we wspólnym środowisku przyrodniczym.

2. Cel i metody badań

Badania w zakresie powiązań rolnictwa i turystyki w obszarach górskich nie mają w Polsce większych tradycji. Podejmowane były pewne próby analiz o stosunkowo wąskim zakresie [6, 7, 17, 18]. Nie prowadzono

również w szerszym zakresie prac bibliograficznych traktujących o tych złożonych problemach. Fakt ten jest o tyle zaskakujący, że tradycje turystyczne w Polsce sięgają ubiegłego stulecia. Tym niemniej przez długie lata uprawianie różnych form turystyki, a także zainteresowanie różnych jednostek problemami organizacyjnymi i ekonomicznymi nie znajdowało swego odbicia w naukowym ich ujęciu. Dopiero na początku lat siedemdziesiątych można zaobserwować wzrost zainteresowania nauki tą problematyką. Zdecydował o tym dynamiczny rozwój ruchu turystycznego oraz jego różnokierunkowe oddziaływanie i powiązanie z poszczególnymi dziedzinami życia społeczno-gospodarczego. Zrodziło to potrzebę prowadzenia pogłębionych badań naukowych tych skomplikowanych zjawisk, których wyniki odznaczać się powinny walorem szerokiej użyteczności.

Początkowo w górskich obszarach rolniczych, gdzie występowało już pewne nasilenie ruchu turystycznego, badano rolnictwo dość jednostronnie, usiłując wyjaśnić wpływ, jaki turystyka wywiera na gospodarstwo rolne. Dotyczyło to zwłaszcza wpływu dodatkowych dochodów z turystyki oraz zatrudnienia pozarolniczego na produkcję rolniczą [18].

Jest to jednak podejście niewystarczające. Rozwijający się ruch turystyczny uruchamia bowiem cały łańcuch oddziaływań pośrednich, które wywierają wpływ na rozwój rolnictwa danego obszaru. Dlatego też zagadnienia te powinny być ujmowane zarówno w mikroskali, jak i makroskali.

Reprezentując powyższe stanowisko, podjęto przed kilku laty badania dotyczące współzależności rolnictwa i turystyki w warunkach górskich woj. krośnieńskiego i nowosądeckiego, a w późniejszym okresie porównawczo również dla woj. bielskiego.

Wobec złożonego charakteru zagadnień oraz ograniczonych możliwości uzyskania danych statystycznych przedstawienie wpływu turystyki na rolnictwo w obszarach górskich musi prowadzić do uproszczeń i pewnego schematyzmu. Dane takie z reguły są ograniczone do zewnętrznych i uchwytnych cech badanych zjawisk. Należy je traktować nie jako informacje o konkretnych faktach, lecz jako sygnały o toczących się skomplikowanych procesach przestrzennych i społeczno-ekonomicznych.

Ponieważ omawiane zjawiska mają charakter przestrzenny, istotny wpływ na osiągane wyniki badań wywiera dobór cech i ich mierników. Jakkolwiek badania rolnicze byłyby najwłaściwsze w układach fizjograficznych, to brak danych statystycznych w tych przekrojach zmusza do posługiwania się jednostkami administracyjnymi. W tych samych ujęciach dostępne są dane z zakresu turystyki.

Zgodnie z przyjętymi założeniami zastosowano w badaniach metodę doboru celowego gmin turystycznych i lotniskowych we wszystkich trzech analizowanych województwach. Kierowano się przy tym zróżnicowaniem warunków przyrodniczych, strukturą obszarową gospodarstw rolnych,

charakterem ośrodków recepcji turystycznej oraz natężeniem innych zjawisk gospodarczych i pozagospodarczych towarzyszących rozwijającej się turystyce. Uwzględnienie w szczególności kryteriów Deferta Schneidera i Charvata [20], tzn. wskaźników funkcji turystycznej, intensywności ruchu turystycznego oraz rozwoju bazy noclegowej, pozwoliło na wytypowanie do badań następujących gmin:

— w woj. nowosądeckim: Łącko, Czorsztyn, Kamienica i Ochotnica Dolna,

— w woj. krośnieńskim: Cisna, Baligród, Lutowiska, Iwonicz-Zdrój, Komańcza i Krempna,

— w woj. bielskim: Brenna, Czernichów, Rajcza, Ujszoły i Zawoja.

Badania przeprowadzono więc w tych gminach, w których występują przede wszystkim dwie główne funkcje — rolnictwo i turystyka, a zatrudnienie i dochody z pozarolniczych dziedzin gospodarki są także znaczące. Na przykład w badanych gminach woj. bielskiego dochody z zarobkowania w pozarolniczych działach gospodarki osiągały około 70%, przy średniej ogólnokrajowej wynoszącej 39%. Wynajem kwater, które posiada prawie 2/3 domów mieszkalnych, oraz świadczenie szeregu innych usług dla turystyki to poważne źródła zarobkowania.

W pierwszym etapie badań zostały przeprowadzone ankieto-wywiady w pewnej zbiorowości gospodarstw rolnych położonych w wybranych gminach woj. nowosądeckiego i krośnieńskiego. Ich wyniki posłużyły do rekonstrukcji programu dalszych badań. Musiał on uwzględnić fakt odmiennego rozwoju badanych funkcji w poszczególnych województwach. Jeżeli w woj. nowosądeckim więzi między tymi funkcjami mają już utrwaloną tradycję, to w woj. krośnieńskim zaczynają się dopiero wykształcać, a w woj. bielskim dołącza się do nich jeszcze funkcja przemysłowa.

Szczegółowa metodyka badań została przedstawiona w pracach już opublikowanych [1, 2, 3] bądź przyjętych do druku [4, 5, 10, 11, 24]. Są to w zasadzie ujęcia powszechnie stosowane w badaniach ekonomiczno-przestrzennych, odpowiednio dobrane i dostosowane do podjętej tematyki.

II. KORZYSTNE PRZEJAWY WPŁYWU TURYSTYKI NA ROLNICTWO GÓRSKIE

Istniejący stan gospodarki rolniczej w górach ze względu na ograniczone warunkami możliwości produkcyjne oraz historię rozwoju społeczno-gospodarczego tych obszarów nie zapewniał z reguły miejscowej ludności należytych warunków egzystencji. Podejmowano więc różne działania zmierzające do zahamowania procesu wyludniania się gospodarstw górskich [8]. Uzasadniony jest więc coraz powszechniejszy pogląd,

że dla większości zaniedbanych gospodarczo obszarów często jedyną drogą ich aktywizacji może być rozwój ruchu turystycznego.

W obszarach atrakcyjnych turystycznie zaczyna się wykształcać nowy układ preferencji, który jest bezpośrednim lub pośrednim efektem działania czynników wywołujących ruch turystyczny. Można tu mówić o zmianie preferencji zarówno w dziedzinie konsumpcji, jak i produkcji rolniczej. Czy ten układ preferencji jest przypadkowy, czy też znajduje uzasadnienie w ekonomice poszczególnych typów gospodarstw — trudno jest udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Procesy rozwojowe nie przebiegają tu według prostych zależności, a do ich utrwalenia potrzebne są zwykle dłuższe okresy.

1. Aktywizacja zawodowa ludności wiejskiej

Rozwijanie ruchu turystycznego wpływa na zwiększenie się mobilności ludności wiejskiej poprzez stwarzanie realnej alternatywy zatrudnienia pozarolniczego. Może to w konsekwencji zmienić waloryzację czynników wytwórczych, a zwłaszcza pracy. W obszarach turystycznych faktyczne albo pozorne nadwyżki siły roboczej mogą być wykorzystywane przez skierowanie ich do pobliskich zakładów przemysłowych albo do bliskiej i równie popłatnej turystyki.

W badanych gminach można było zaobserwować zjawisko wzrostu liczby ludności w wieku produkcyjnym, podczas gdy w całym kraju zaznacza się raczej wyludnianie wsi. Tłumaczyć to należy przede wszystkim wpływem ruchu turystycznego. Nie poprawiły się przecież warunki naturalne dla produkcji rolniczej, nie uległy też polepszeniu powiązania komunikacyjne z ośrodkami przemysłowymi zapewniającymi miejsca pracy.

Turystyka przyczynia się do powstawania sezonowych miejsc pracy (obsługa sklepów, kiosków, zakładów gastronomicznych). Sezonowe zatrudnienie jest również możliwe w schroniskach, ośrodkach wypoczynkowych czy sportowych. Panuje powszechne przekonanie, że obsługa ruchu turystycznego wśród wielu działalności usługowych daje możliwości tworzenia stosunkowo najtańszych miejsc pracy. Poza zatrudnieniem w społecznościach jednostkach turystycznych dzięki istnieniu turystyki powstają miejsca pracy położone z dala od centrów gospodarczych, przeważnie we wsiach. W ten sposób istnieje również kolejna możliwość uzupełniania dochodów miejscowej ludności rolniczej, bez potrzeby dojazdu do pracy.

Tak rozumiana dwuzawodowość miejscowej ludności nie jest w kolizji z podstawową funkcją wsi, tj. produkcją rolniczą. W szczególności cenna jest możliwość zatrudnienia kobiet wiejskich w usługach turystycznych.

Ludność nie jest zmuszona do poszukiwania pracy poza miejscem stałego zamieszkania, a dochody z rolnictwa i turystyki zapewniają jej utrzymanie na dostatnim poziomie.

Trudno jest w ujęciu masowym szczegółowo określić udział pracujących na rzecz zaspokajania potrzeb turystycznych, w przeciwieństwie do zamkniętych ośrodków wypoczynkowych. Niemniej jednak należy podkreślić, że dochody z obsługi ruchu turystycznego dominują w tych miejscowościach, gdzie zlokalizowane są wielkie domy wczasowe oraz inne jednostki służące turystyce.

Inną cechą wyróżniającą badane gminy pod względem demograficznym jest korzystna struktura wiekowa ludności. Przy ogólnej tendencji do starzenia się społeczeństwa ludność w wieku powyżej 60 lat stanowi w gminach woj. bielskiego tylko 19%, a w gminach woj. krośnieńskiego nawet 12,5%. Stan ten należy tłumaczyć dużymi możliwościami zarobkowania na miejscu, zwłaszcza przez ludzi młodych.

Innym przykładem uczestnictwa rolnictwa w obsłudze ruchu turystycznego może być rozwijająca się w górskich obszarach rolniczych wszechstronna działalność rzemieślnicza. W cechach zrzeszani są również twórcy ludowi. Oni też szukając możliwości szybszego zbytu swych wyrobów, oferują równocześnie usługi turystyczno-noclegowe i żywieniowe. Wzrasta tym samym liczba rejestrowanych kwater prywatnych i pensjonatów, a więc wytwarza się kolejny wariant kojarzenia turystyki z innymi działalnościami.

2. Znaczenie turystyki we wzroście dochodów ludności wiejskiej

O wyborze uczestnictwa rolników w obsłudze ruchu turystycznego decydują z reguły względy opłacalności, tj. uzyskanie odpowiednio wysokich dochodów w porównaniu z przychodami uzyskiwanymi z podstawowej działalności [23]. Istotne znaczenie ma tu również nowa, specyficzna dla rejonów turystycznych, struktura popytu konsumpcyjnego. Rosnące zapotrzebowanie na niektóre produkty, będące funkcją wzrostu zamożności, zmienia zarówno kryteria wartościowania dóbr, jak i wolnorynkowe ceny niektórych artykułów.

Źródłem dochodów z turystyki są głównie: sprzedaż turystom artykułów spożywczych i świadczenie usług noclegowych. Szczególnie duży nacisk kładzie się na intensyfikację dochodów z tytułu świadczonych usług noclegowych. Szacuje się, że średni dochód z tego tytułu stanowi około 25% w stosunku do wpływów z produkcji roślinnej oraz 10% z produkcji zwierzęcej [3, 4].

Z kolei sprzedaż produktów rolnych turystom na miejscu, nawet po niższych cenach niż w uświadczonych punktach skupu, oprócz powię-

kszania dochodów gospodarstwa zapewnia oszczędność czasu, który byłby zużyty na dowóz tych produktów do miejsca zbytu.

Rozmiary sprzedaży produktów rolnych turystom były dość znaczne. Z przeprowadzonych badań wynika, że np. w r. 1981 w gminie Komańcza około 60% gospodarstw sprzedawało turystom i wczasowiczom mleko i śmietanę, prawie 40% masło, 45% sery i 55% jaja. Równocześnie tylko część produkcji towarowej przechodziła przez uspołecznione punkty skupu, szczególnie w okresach poza sezonem turystycznym. Podobna sytuacja panowała we wszystkich badanych gminach. Wyjątek stanowiły jedynie gminy woj. bielskiego położone w sąsiedztwie ośrodków miejskich. Małe obszarowo gospodarstwa, nastawione na samozaopatrzenie, nie dostarczały swych produktów do uspołecznionej sieci handlu, a ewentualne nadwyżki udostępniane były właśnie wczasowiczom.

3. Zmiany kierunków produkcji rolniczej

Rolnictwo górskie w porównaniu z rolnictwem obszarów nizinnych ma inny charakter z uwagi na specyficzne warunki przyrodnicze. Wszelkie próby nieuwzględniania tej specyfiki kończą się niepowodzeniem. Na potwierdzenie tego można podać przykłady niektórych gospodarstw osadniczych w Bieszczadach, których właściciele zaczęli gospodarować metodami gospodarstw nizinnych [23]. Najistotniejszą sprawą dla rolnictwa górskiego jest więc właściwa struktura użytkowania ziemi.

Według Macki [13] struktura agrarna oraz w przeważającej części górzystość nie pozwalają na szybkie wprowadzenie nowoczesnych metod gospodarowania i zastosowanie mechanizacji. Autor ten wykazał, że dotychczasowe nastawienie produkcji rolniczej na ziemiach górskich jest w wielu przypadkach błędne, zarówno z punktu widzenia przyrodniczego jak i ekonomicznego. Tymczasem rolnictwo nie będąc zgodne ze specyfiką warunków przyrodniczych, nie może być ekonomicznie uzasadnione, gdyż wymaga nadmiernego nakładu pracy i środków produkcji. Bezpośrednią konsekwencją takiego stanu rzeczy są procesy stałego ubożenia gleby, pogłębienie się procesów erozji, niszczenie naturalnej roślinności przez rolnicze wykorzystanie stoków o znacznym nachyleniu.

Niska efektywność ekonomiczna obszarów górskich występuje w odniesieniu do struktury użytkowania ziemi i struktury zasiewów. Duże znaczenie dla poprawy ekonomicznych warunków rolnictwa górskiego ma uregulowanie granicy rolno-leśnej i zamiana części gruntów ornych na trwałe użytki zielone, a także przeprowadzenie zmian w strukturze zasiewów.

Na podstawie wieloletnich badań Nowaki i Kostuch [14] proponują reorientację dotychczasowej działalności. Ich zdaniem organizację

produkcji rolniczej należy oprzeć zarówno na gospodarstwach indywidualnych, jak też i na wielkotowarowych gospodarstwach państwowych. W gospodarstwach indywidualnych należy rozwijać przede wszystkim produkcję bydła opasowego, natomiast w uospołecznionych — hodowlę, której podstawę stanowić powinny tzw. bazy wypasowe, przy czym organizację tych ostatnich należy ograniczyć do najbardziej sprzyjających warunków terenowych odznaczających się dobrym zaopatrzeniem w wodę, wyposażonych w sieć komunikacyjną i dostateczny potencjał produkcyjny siedlisk. Pozostałe obszary gdzie występują nadmierne spadki terenu, duże trudności dojazdu oraz braki dostatecznej ilości wody, wskazane jest raczej zalesić niż użytkować rolniczo.

Określone na podstawie kryteriów podanych przez Dziedzica [9] systemy użytkowania ziemi w badanych gminach wskazują, że są one odbiciem charakteru panujących warunków przyrodniczych. Wyraża się to znacznym udziałem lasów, które sprzyjają nie tylko retencji wodnej, ale i ochronie środowiska. Znaczny również udział trwałych użytków zielonych w strukturze użytkowanej ziemi jest zjawiskiem pozytywnym w tych obszarach. Przekracza on często 50% użytków rolnych i powiązany jest z chowem bydła i owiec jako głównymi kierunkami produkcyjnymi. Rozwój produkcji zwierzęcej jest na badanym terenie uzasadniony nie tylko wyższą opłacalnością, ale równocześnie koniecznością zaspokojenia potrzeb żywnościowych turystów. Właśnie ruch turystyczny jest stymulatorem dokonujących się zmian w tradycyjnej strukturze produkcji rolniczej.

Pozytywną cechą rolnictwa włączonego do obsługi ruchu turystycznego jest również lepsze wykorzystanie użytków rolnych. Przykładem tego może być wzrost powierzchni upraw ogrodnich. Zwiększa się także systematycznie obszar uprawy warzyw w inspektach, tunelach foliowych i szklarniach [16]. Zaznaczyć należy, że tempo rozwoju ogrodnictwa jest tu często wyższe niż pozostałych upraw rolniczych.

Przeprowadzone szczegółowe badania w gminach turystycznych potwierdziły powyższe prawidłowości. Dzięki dochodom uzyskiwanym z obsługi ruchu turystycznego możliwa była rezygnacja z upraw bardzo pracochłonnych, a w szczególności zmiana kierunku produkcji rolniczej. Zmniejszała się przeważnie powierzchnia gruntów ornych, a także pastwisk, wzrastała zaś powierzchnia łąk i lasów. Są to zmiany korzystne z punktu widzenia specyfiki środowiska przyrodniczego. Zmieniła się także struktura zasiewów. Nastąpiło ograniczenie uprawy zbóż i ziemniaków na rzecz wieloletnich roślin pastewnych.

Ruch turystyczny stymulował także rozwój produkcji zwierzęcej, a w szczególności mleka i jego przetworów. Nadal w obszarach górskich najważniejszym kierunkiem produkcji jest chów bydła i owiec. Największe dochody przynosi rolnikom sprzedaż mleka, pomimo że nie znajduje to odbicia w produkcji towarowej dla gmin. Przeważająca część mleka

sprzedawana jest na miejscu turystom, podobnie jak jaja, masło i sery. Warto też dodać, że niektóre gospodarstwa prowadzą też chów trzody chlewnej z przeznaczeniem na zaopatrzenie nielicznych prywatnych jadłodajni turystycznych.

III. NIEKORZYSTNE ODDZIAŁYWANIE TURYSTYKI NA ROLNICTWO GÓRSKIE

Obok niewątpliwie pozytywnych przejawów wpływu ruchu turystycznego na strukturę produkcji rolniczej towarzyszą temu procesowi również zjawiska ujemne. Wykorzystywanie przez gminy rolnicze dużej szansy aktywizacji przez rozwój turystyki wiąże się z wyłączaniem z produkcji często bardzo urodzajnych gruntów rolnych. Strata ta bywa najczęściej rekompensowana dodatkowym dochodem, którego dostarcza nowo pełniona funkcja. Zjawiskiem, które ze szczególną ostrością występuje w badanych gminach woj. bielskiego, jest sprzedaż lub dzierżawa parcel nabywanych w celu budowy drugich domów i stały wzrost dochodów otrzymywanych z tytułu postępowania wywłaszczeniowego na cele inwestycji turystycznych. W tej sytuacji poszczególne gospodarstwa mogą zwiększyć poważnie swoje dochody, ale obniża to potencjalne możliwości wyżywieniowe tych terenów i dezorganizuje rynek lokalny. Szczególnie ostro problem ten wystąpił w latach 1980 i 1981. Niedostatek podaży dóbr na rynku zrodził wiele sprzeczności ekonomicznych. Te ostatnie pojawiły się w formie nastrojów antyturystycznych. Pojawiły się dążenia do zatrzymania żywności na własnym terenie, sprzedaży wyłącznie mieszkańcom danej miejscowości oraz różnego rodzaju ograniczenia związane z reglamentacją. Wydawać by się mogło, że w przypadku wsi turystycznych dotkliwość tych zjawisk była mniejsza ze względu na samowystarczalność gospodarstwa rolnego. Jednak w warunkach istniejących ograniczeń i wprowadzonych restrykcji regionalnych w zakresie obiegu produktów spożywczych, a także bardzo niskiego poziomu zaopatrzenia ludności wiejskiej w artykuły przetwórstwa rolno-spożywczego odczuwalność braku równowagi rynkowej była równie wielka jak w mieście. Zauważyć należy także, że efektem niezrównoważonego rynku była też utrata bodźcowej roli pieniądza, zwłaszcza w stosunku do rolników indywidualnych. Spowodowało to w konsekwencji spadek produkcji rolniczej i jej sprzedaży, a tym samym także i sprzedaży turystom.

IV. WNIOSKI

Analiza zjawisk gospodarczych z zakresu powiązań rolnictwa i turystyki pozwoliła na ustalenie następujących wniosków:

1. Najbardziej pożądanym kierunkiem rozwoju rolnictwa powinna

być produkcja zwierzęca, a zwłaszcza chów bydła i owiec. Kierunek ten nie tylko nie koliduje z podstawowymi funkcjami obszarów górskich, ale pozwala na ich ściślejsze zespolenie. Prowadzi on do jeszcze większego podporządkowania produkcji roślinnej potrzebom produkcji zwierzęcej, a tym samym sprzyja bardziej racjonalnemu i korzystniejszemu z punktu widzenia ochrony środowiska użytkowaniu gruntów.

2. Zwiększenie rozmiarów produkcji zwierzęcej pozwala także na szerszy rozwój ruchu turystycznego, wpływając korzystnie na wzrost możliwości wyżywieniowych bez pogarszania jakości walorów naturalnego środowiska.

3. Kierunkiem uzupełniającym może być w wielu gminach sadownictwo i warzywnictwo. Konieczne jest jednak zsynchronizowanie rozmiarów produkcji ogrodniczej z wielkością ruchu turystycznego, który jest jednym z czynników stymulujących rozwój tej produkcji.

4. Postulowane kierunki produkcji stwarzają korzystne warunki do zapobieżenia ucieczce ludności z gór. Są one pracochłonne, ale i opłacalne.

5. Rozwój bazy turystycznej przebiega nadal nieprawidłowo. Chodzi o rozwój takich jej elementów, które by podniosły wygodę i komfort wypoczynku, co dotyczy szczególnie kwater prywatnych. Sama atrakcyjność obszarów nie jest często w stanie wyrównać turyście niedomogów w warunkach bytowania.

6. Ponieważ badane gminy dysponują znaczną jeszcze rezerwą chłonności, należy w ich turystycznym zagospodarowaniu przestrzegać prawidłowych zasad w lokalizacji obiektów i urządzeń.

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Organizacji Handlu Wiejskiego w Rzeszowie
Akademia Rolnicza w Krakowie
Filia Politechniki Łódzkiej w Bielsku-Białej

LITERATURA

- [1] Barłowska A., *Kierunki rozwoju rolnictwa w gminach turystycznych województwa nowosądeckiego*, Probl. Zagosp. Ziem Górs., 25, 1985: 75—86.
- [2] Barłowska A., *Problemy rozwoju rolnictwa w wybranych gminach turystycznych województwa krośnieńskiego*, Rzesz. Zesz. Nauk., 2, 1984: 227—235
- [3] Barłowska A., *Turystyka jako źródło dochodów ludności rolniczej*, Mat. konf. nt. „Ekonomiczne problemy rozwoju rolnictwa w terenach górskich i podgórskich”, Tow. Nauk. w Rzeszowie, WOPR w Iwoniczu, 1985.
- [4] Barłowska A., *Rozdysonowanie produkcji w gospodarstwach indywidualnych gminy Rymanów*, AR w Krakowie, Tow. Rozwoju Oświaty Roln. w Rzeszowie, 1, 1985.
- [5] Barłowska A., *Chłonność turystyczna obszarów rolniczych (na przykładzie województwa krośnieńskiego)*, Probl. Zagosp. Ziem Górs., 30.
- [6] Bogucka A., Mańkowska S., Rokita S., *Studium podziału funkcjonalnego ziem górskich*, Zesz. Probl. Post. Nauk Roln., 37, 1962.

- [7] Bogucka A., *Badania obszarów rekreacyjnych ziem karpackich województwa krakowskiego pod kątem ich wykorzystania dla różnych form rekreacji*, Probl. Zagosp. Ziem Gór., 9, 1971.
- [8] Caputa J., *Rozwój rolnictwa w górach*, Zesz. Probl. Post. Nauk Roln., 162, 1975.
- [9] Dziedzic F., *Zalecenia agrotechniczne IUNG*, Warszawa 1968.
- [10] Jędrzejczyk I., Tkocz E., *Chłonność turystyczna województwa bielskiego*, Probl. Zagosp. Ziem Gór. (w druku).
- [11] Jędrzejczyk I., *Typologia zagospodarowania turystycznego obszarów rolniczych w rejonach górskich i podgórskich woj. bielskiego*, Probl. Zagosp. Ziem Gór. (w druku).
- [12] Koziej M., *Zmiany w strukturze użytkowania ziemi a rozwój rekreacji w regionie świętokrzyskim*, Probl. Zagosp. Ziem Gór., 15, 1975.
- [13] Macko J., *Stan i kierunki rozwoju rolnictwa w województwie nowosądeckim*, Probl. Zagosp. Ziem Gór., 18, 1977.
- [14] Nowak M., Kostuch R., *Gospodarowanie na łąkach i pastwiskach górskich*, PWRiL, 1976.
- [15] Plan Przestrzennego Zagospodarowania Turystycznego Polski do 1990 roku, GKKFiT, ITEiKP przy RM, Warszawa 1973.
- [16] Roczniki statystyczne województw bielskiego, krośnieńskiego i nowosądeckiego.
- [17] Seręga Z., *Wpływ turystyki na zróżnicowanie społeczno-zawodowe małych społeczności lokalnych*, Ruch Turyst., 3—4, 1974.
- [18] Siekierski J., Widawski J., *Próba określenia wpływu ruchu rekreacyjnego na kształtowanie się przychodów w handlu uspołecznionym i produkcji towarowej w gospodarstwach indywidualnych w rejonie Jeziora Rożnowskiego*, Probl. Zagosp. Ziem Gór., 9, 1971.
- [19] Stefanowska-Will J., *Bieszczady jako miejsce produkcji rolniczej*, Nowe Roln., 4, 1980.
- [20] Warszńska J., Jackowski A., *Problemy geografii turystyki*, PWN, 1978.
- [21] Zabierowski K., *Podstawy zagospodarowania terenów górskich* [w:] *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, PWN, 1973.
- [22] Zabierowski K., *Specyfika ziem górskich w Polsce*, Zesz. Probl. Post. Nauk Roln., 162, 1975.
- [23] Zabierowski K., *Kierunki rozwoju gospodarczego w warunkach obszaru chronionego krajobrazu na przykładzie Bieszczadów*, Probl. Zagosp. Ziem Gór., 16, 1976.
- [24] Zabierowski K., Barłowska A., *Czynniki stymulujące i ograniczające korzystny wpływ turystyki na rolnictwo w warunkach górskich*, Probl. Zagosp. Ziem Gór., 29.

Kazimierz Zabierowski, Alicja Barłowska, Irena Jędrzejczyk

THE INFLUENCE OF TOURISM ON TRANSFORMATIONS IN MOUNTAIN AGRICULTURE

Summary

The paper sums up five years of investigations pertaining to the interrelations of agriculture and tourism in mountain conditions. Selected communes were analysed; they are situated in Provinces Krosno, Nowy Sącz, and Bielsko-Biała. Basing on the performed investigations the authors ascertained that the influence

of tourist traffic on agriculture in mountain territories is multidirectional and complex. Among the positive phenomena following should be named:

- changes in the structure of agricultural land by its better adaptation to the natural conditions of mountain regions;

- changes in the directions of conducted production, from a many-sided one to prevalence of animal rearing and gardening;

- inhibiting the processes of village depopulation, and even contributing to an increase in employment;

- a possibility of obtaining incomes not smaller than in other sections of economy;

- a possibility of financing building investments;

- „enforcing” a better standard of living houses and their equipment to satisfy the requirements of tourists.

Beside these the authors also consider negative phenomena resulting from the effect of tourism on the agriculture of the investigated communes, that is:

- an increased demand for goods and services in the socialized network of commerce does not stimulate its development because of a difficult economic situation during the period of investigation;

- a rapid organization of overnight facilities leads to disadvantageous transformations in the functional structure of village settlements.

Institute of Economics of Agriculture and Organization of Rural Commerce in Rzeszów

Agricultural University in Kraków

Branch in Bielsko-Biała, Institute of Technology in Łódź

Казимеж Заберовски, Алиция Барловска,
Ирена Енджейчик

ВЛИЯНИЕ ТУРИЗМА НА ПЕРЕОБРАЗОВАНИЯ В ГОРНОМ СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Резюме

Этот труд является синтезом пятилетних исследований, касающихся взаимоотношений сельского хозяйства и туризма в горных условиях. Анализом были обняты избранные гмины воеводства: новосондецкого, кросненского и бельского. На основании переведенных исследований определены следующие факторы: влияние туризма на сельское хозяйство в горных районах является разнообразным и сложным.

Среди выгодных явлений надо вычислить:

— изменения структуры земельных угодий и лучшее её приспособление к естественным условиям горных районов,

— изменения направлений веденной продукции с многосторонней на скотоводство и садоводство,

— торможение процессов депопуляции деревень, а даже повышение роста занятости,

— возможность получать доходы не меньше чем в других отраслях народного хозяйства,

— возможность финансировать объекты капитального строительства,

— значительное повышение стандарта жилых домов и их оборудования для удовлетворения туристских нужд.

Кроме того, авторы взяли во внимание невыгодные явления воздействия туризма на сельское хозяйство исследуемых гмин, в том числе:

— повышенный спрос на товары и услуги в общей торговой сети не стимулирует её развития из-за сложной хозяйственной ситуации в исследованный период,

— быстрое возникновение турбазы ведёт к отрицательным функциональным изменениям сельского заселения.

Институт Экономики Сельского Хозяйства и Организации Сельской Торговли
Сельскохозяйственная Академия в Кракове
Филиал Лодзинской Политехники в Бельску-Белой